

№ 29 (2020) стор. 30–36

The National Academy of Fine Arts and Architecture

Ukrainian Academy of Fine Art. Research and Methodology Papers

ISSN 2411–3034

Website: <http://naoma-science.kiev.ua/>

УДК 81'25(075.8)

ID ORCID 0000-0002-5056-0933

ID ORCID 0000-0003-4336-2805

DOI: <https://doi.org/10.33838/naoma.29.2020.30-36>

Людмила Мхітар'ян

mkhitar1@gmail.com

Тетяна Кресан

tatiana.kresan@gmail.com

викладачі кафедри іноземних мов НАОМА

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНОТАЦІЙ ДО МИСТЕЦТВОЗНАВЧИХ СТАТЕЙ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

Анотація. У дослідженні проаналізовано анотації англійською мовою до дипломних робіт та статей студентів, аспірантів і викладачів НАОМА, та виявлено найтиповіші помилки. Розглянуто особливості анотацій наукових статей, їхня структура, граматичні та лексичні засоби. Надано рекомендації щодо перекладу найбільш характерних кліше та мистецтвознавчих термінів.

Ключові слова: анотація, переклад, мистецтвознавчі терміни, типові помилки, варіативні еквіваленти, адекватний переклад.

SOME ASPECTS OF TRANSLATING ABSTRACTS OF RESEARCH ART PAPERS INTO ENGLISH

Liudmyla Mkhitarian, Tetyana Kresan

Abstract. English has become increasingly important for academic communication across the globe. Translating abstracts is among the necessary requirements for research papers as well as for theses and dissertations. Although Fundamentals of Translation are included into the curriculum of the Academy of Fine Arts and Architecture, the students still face difficulties while translating their abstracts. Making mistakes in scientific papers may result in decreased comprehension or even misinterpretation. Thus, this study's objective was to reveal common mistakes and to suggest relevant translation models. For this purpose, some examples of English academic art writing were studied and the analysis of Ukrainian writers' abstracts was conducted. The analysis of the abstracts revealed the most common grammar and vocabulary mistakes, which are mainly caused by differences between Ukrainian and English grammar, as well as by ignoring polysemy, poor understanding of context and «translator's false friends». The article also provides a table of Ukrainian — English equivalents common in academic art writing. This study's results can be used as the Academy's curriculum supplement and may be of interest for both students and professors.

Keywords: abstract, translation, art terms, common mistakes, variation equivalence, appropriate translation.

Постановка проблеми. Англійська мова в епоху глобалізації стала своєрідною *lingua franca* світової спільноти. Вона набула статусу мови-посередника, який є засобом професійного

спілкування між носіями інших мов. Публікація статті у міжнародних наукових мистецтвознавчих виданнях, як правило, потребує перекладу, а сучасні вимоги до написання дипломних

робіт, дисертацій та наукових статей в Україні обов'язково містять анотацію англійською мовою, тому викладання основ перекладу в мистецькому навчальному закладі набуває все більшого значення.

Актуальність дослідження. Проаналізувавши пробні переклади студентів та анотації у науковому збірнику, нами виявлено низку помилок, що повторюються, як загальнонаукового, так і суто мистецтвознавчого характеру, які не тільки ускладнюють сприйняття тексту, а й часто спотворюють його зміст, роблячи незрозумілим для англійськомовного читача. Отже, актуальність дослідження зумовлена зростанням важливості адекватного перекладу наукового доробку англійською мовою з метою популяризації вітчизняної науки за кордоном та необхідністю володіння навичками і вміннями написання анотацій англійською мовою випускниками вищих навчальних закладів та науковцями.

Таким чином, **метою** цієї статті є аналіз особливостей перекладу анотацій до мистецтвознавчих статей, опис виявлених помилок та визначення рекомендацій щодо перекладу українських термінів англійською мовою. Матеріалом для вивчення було обрано наукові анотації англійською мовою в галузі мистецтвознавства, опубліковані в 2015 році у збірнику НАОМА «Українська академія мистецтва. Дослідницькі та науково-методичні праці».

Зв'язок авторського доробку з важливими науковими та практичними завданнями полягає в тому, що отримані нами результати можуть бути впроваджені у практику викладання основ перекладу в мистецькому навчальному закладі та під час розробки програм і методичних рекомендацій для студентів творчих та мистецтвознавчих факультетів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченням проблеми теорії та практики перекладу займалися такі науковці, як В. Н. Комісаров, В. В. Коптілов, Т. А. Казакова, Я. Й. Рецкер та інші. Переклад текстів науково-технічного характеру є предметом дослідження вчених В. І. Карабана, І. В. Корунця. Різні аспекти проблем перекладу анотацій наукових статей розглядалися у працях О. В. Войтко, К. О. Шевелько, О. Л. Башманівського, О. С. Частник та С. В. Частник.

Зазначення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Незважаючи на детальне висвітлення проблем перекладу наукових текстів, аналіз фахових джерел свідчить, що питання перекладу анотацій до мистецтвознавчих статей не було достатньо висвітлене у науковій літературі.

Новизна наукового дослідження полягає у послідовному вивченні та аналізі проблеми перекладу анотацій до мистецтвознавчих статей, а також в описі нових стратегій і тенденцій та визначенні рекомендацій щодо перекладу українських мистецтвознавчих термінів англійською мовою.

Виклад основного матеріалу. Анотація (від лат. *annotatio* — зауваження, помітка) — це коротка, стисла характеристика змісту книги, статті тощо (Словник 42). Анотація дає змогу отримати уявлення про зміст, структуру та призначення незнайомої наукової публікації, знайомить з результатами та практичним значенням дослідження, допомагає швидше знайти необхідну інформацію й визначитися, чи потрібно детальніше опрацювати це джерело. Важлива особливість анотації — обов'язкове зазначення новизни, яку несе наукова стаття порівнюючи з іншими (Онуфрієнко 131).

Основним завданням автора анотації є стислий, компресований виклад змісту публікації. Обсяг анотації визначено у 500–600 друкованих знаків.

Проте в електронних версіях зарубіжних наукових видань вона становить близько 1200 знаків. (Войтко 174)

Згідно з сучасними вимогами анотація має бути перекладена іноземною мовою, найчастіше англійською. На думку В. Н. Комісарова, «переклад — це перетворення одиниць і структур вихідної мови (ВМ) на одиниці та структури мови перекладу (МП)» (18). Метою кожного перекладу є донесення певної інформації до читача, який не володіє мовою. Під час перекладу наукової літератури важливо адекватно відобразити зміст та основну ідею тексту, підібрати відповідні еквіваленти і терміни. Проте, аналіз перекладів анотацій англійською мовою, виконаних студентами-мистецтвознавцями показав, що найчастіше це кальки з української чи російської мов.

У процесі дослідження виявлено домінування помилок двох типів: граматичних та лексичних.

Основні помилки, виявлені на граматичному рівні, пов'язані з ігноруванням різниці між структурою українського та англійського речень і найчастіше це стосується: порядку слів у реченні; зловживань пасивними формами; некоректного перекладу безособових речень; структури N+N.

На відміну від української, в англійській мові **порядок слів у реченні** є фіксованим і найчастіше становить структуру: *subject — verb — object — adverb of manner — adverb of time — adverb of place*. Тому під час перекладу українських речень зі структурою: *додаток — присудок — підмет* зберегти структуру українського речення неможливо. Наприклад, речення: «Значний вплив на формування творчих навичок студентів мало навчання рисунку» має бути перекладене з урахуванням цієї особливості англійської мови: «Learning to draw had a significant positive impact on students' skill development».

Найчастіше розбіжність у порядку слів спостерігається у структурах *Passive Voice*. Так, правильний переклад речення «Проаналізовано композицію твору» англійською буде виглядати як «The composition of the artwork was analyzed». «Обґрунтовано концепцію ...» в англійському перекладі виглядатиме як «The idea of ... was substantiated».

Використання **Passive Voice** у наукових текстах є розповсюдженим явищем, але воно не завжди підходить для перекладу фраз «найбільшу увагу приділено ...», «розглянуто ...», «висвітлюється ...», «досліджено ...». Більш природно виглядають речення з наявним підметом: «The paper concentrates on ...», «The article describes ...», «The study addresses the issues of ...», «The article deals with ...» або «The research problem for this study is to describe ...» (Карабан 32–4).

В англійській мові відсутні речення без підмета, тому для **перекладу безособових речень** використовуються інші граматичні структури. Так, речення, що починаються словами «вважається, що ...», «передбачається, що ...», «відомо, що ...» тощо мають варіанти перекладу: «It is known that ...» або «Zbruch idol is believed to be created ...». «Немає доказів, що ...», «не існує жодних

свідчень про те, що ...» перекладаються за допомогою структури *there is / there are*: «There is no evidence that ...» (Карабан 76).

Конструкції **«іменник плюс іменник» (N+N)** є досить поширеними в англійській мові, наприклад: *landscape architecture* «ландшафтна архітектура»; *art history* «історія мистецтва», *art students*, «студенти мистецьких навчальних закладів», *art movements* «мистецькі напрями». Перший іменник у таких конструкціях виконує роль означення. Однак, для наукової статті конструкції «іменник плюс іменник» не бажані, коли йдеться про дію або результат дії, наприклад, вплив (*influence, effect, impact*), розвиток (*evolution*), формування (*formation, shaping*), використання (*use*), проектування (*designing*), підтримка (*support*) тощо. Гіпертрофоване накопичення іменників (більше ніж три) також робить неможливим сприйняття тексту.

Зустрічаються помилки, пов'язані з іншими відмінностями у граматичному складі української та англійської мов. Це, насамперед, використання артиклів та вживання незлічуваних іменників.

Відсутність артикля як морфологічної одиниці в українській мові призводить до ігнорування артиклів під час перекладу або некоректне використання означених артиклів замість неозначених та навпаки. *Symbol and image in Celtic religious art* (назви абстрактних понять без артикля). *A critical look at the effects of art education* (один із багатьох можливих поглядів). *The art of Ukraine* (мистецтво конкретної країни), *Ukrainian art* (артикль перед назвою національності відсутній).

Розбіжності у категорії обчислюваності для українських і англійських іменників сприяє некоректному вживанню незлічуваних іменників (таких як *evidence, knowledge, news*) у множині та обчислювальних в однині без артикля (*a number of*).

Корпус прикладів, дібраних методом суцільної вибірки, дає змогу констатувати, що на лексичному рівні найбільш поширеними є помилки трьох типів:

- ігнорування полісемії та синонімії;
- «хибні друзі перекладача»;
- дослівний переклад термінів та клішованих фраз, нехарактерних для англомовних на-

укових текстів (особливості творчої манери, до питання, художній процес, художні засоби виразності тощо).

Полісемія є однією з найбільших викликів перекладу, оскільки вимагає з одного боку досконалого знання мови, а з іншого — чіткого розуміння тексту, що перекладається (Рецкер 42). Це особливо актуально у разі використання комп’ютерних програм-перекладачів. Багатозначні слова мають декілька варіативних еквівалентів. Отже, слово «проблема» означає не тільки складну ситуацію, яка вимагає вирішення, а й існування певного наукового питання (у цьому випадку перекладається як *issue*).

Полісемантичними є й такі слова як «художній», що засобами української мови передається як *artistic*, *aesthetic*, *art* або взагалі не потребує перекладу і опускається, «творчий», «натура», «пам’ятка» тощо. Приклади, наведені у *таблицях 2–5*, ілюструють основні труднощі перекладу мистецтвознавчих термінів.

Слова іноземного походження, запозичені до різних мов, поступово можуть змінювати своє значення, що в результаті призводить до наявності подібних за звучанням і написанням слів з різними значеннями — «хибних (фальшивих) друзів перекладача» (Карабан 408). До них належать слова «анотація», «актуальність», «конкрет-

ний». В *таблиці 1* проілюстровано вживання термінів та кліше загальнонаукового характеру. Як бачимо з *таблиці 5*, слова «макет», «курс», «артист» також ускладнені полісемантикою.

Українське сучасне мистецтвознавство певною мірою базується на радянському мистецтвознавстві, що тривалий час перебувало в ізоляції, тому окремі поняття і класифікації не збігаються з англomовними. Так, говорячи про художні засоби виразності, англomовне мовознавство апелює до таких категорій, як *elements of art* (лінія, форма, колір, простір, фактура) та *principles of art* (єдність, рівновага, контраст, ритм тощо). Композиція створюється з *art elements*, що підпорядковуються певним принципам побудови композиції (Волков, Ragans).

Дослівний переклад цього поняття знаходимо тільки у пострадянських публікаціях.

Поняття «художні особливості творчості» також не зустрічається в англomовних текстах у дослівному перекладі. Найбільш вдалим перекладом вважається *artist’s style and manner*.

Щодо мистецтвознавчої термінології, варто зауважити, що типові помилки були виявлені у вживанні термінів «художній», «творчий/творчість», «натура». У *таблицях 2–4*, наведених нижче, пропонуємо варіанти перекладу цих термінів.

Таблиця 1. Терміни та кліше загальнонаукового характеру

Український варіант	Помилковий переклад	Рекомендований переклад
анотація	annotation	• abstract
актуальність	actuality	• significance; • importance; • relevance
конкретний	concrete	• specific
проблеми вивчення	problems of study	• aspects; • issues of study
студент 1 курсу	student of the 1st course	• first-year student
напрямок підготовки	the direction of preparation	• field of study
розглянути питання про	to consider the question about	• to review; • to explore; • to address the issue of
вводити поняття	to enter the concept	• to introduce the concept of
розширити уявлення про	to expand the impression/idea of	• to broaden our understanding of
дослідження може сприяти	this research can promote	• this research can contribute to

Таблиця 2. Вживання терміна «художній»

Український варіант	Помилковий переклад	Рекомендований переклад
художня цінність	artistic value	<ul style="list-style-type: none"> • aesthetic value
художнє рішення	artistic decision/solution	<ul style="list-style-type: none"> • choice of visual elements; • the way how principles of art are used
художнє оформлення	artistic decoration	<ul style="list-style-type: none"> • design
на тлі художнього процесу	on the background of artistic process	<ul style="list-style-type: none"> • on the art scene
художній внесок	artistic contribution	<ul style="list-style-type: none"> • contribution to art
художні засоби виразності	artistic expressive means	<ul style="list-style-type: none"> • elements (and principles) of art; • visual elements
художній аналіз	artistic analysis	<ul style="list-style-type: none"> • formal analysis; • picture analysis
художні особливості	artistic peculiarities	<ul style="list-style-type: none"> • distinguishing features
художні особливості творчості митця	artistic peculiarities of his creativity	<ul style="list-style-type: none"> • artist's style and manner;

Таблиця 3. Вживання терміна «творчий/творчість»

Український варіант	Помилковий переклад	Рекомендований переклад
творчий доробок	creative contribution	<ul style="list-style-type: none"> • heritage; • artworks; • contribution to art
творчість (художника)	creativity	<ul style="list-style-type: none"> • artworks
життєвий і творчий шлях	life and creative way	<ul style="list-style-type: none"> • biography; • life timeline and art career
значення його творчості	meaning of his creativity	<ul style="list-style-type: none"> • significance of his contribution to art

Таблиця 4. Вживання терміна «натура»

Український варіант	Помилковий переклад	Рекомендований переклад
малювання з натури	drawing from nature	<ul style="list-style-type: none"> • life-drawing; • painting from life
оголена натура	nude nature	<ul style="list-style-type: none"> • nude model

Варіанти рекомендованого перекладу термінів на позначення інших мистецтвознавчих понять наведені у таблиці 5. Як бачимо, типовими помилками є калькування та дослівний переклад.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що аналіз анотацій до мистецтвознавчих

статей англійською мовою дає змогу виділити основні труднощі під час передачі мистецтвознавчих термінів засобами англійської мови та важливі характеристики, структуру, граматичне й лексичне наповнення.

Унаслідок здійсненого дослідження авторами окреслено основні способи і прийоми пере-

Таблиця 5. Інші мистецтвознавчі терміни та кліше

Український варіант	Помилковий переклад	Рекомендований переклад
мистецтвознавець	art expert	• art historian
художник-графік	artist-graphic	• graphic artist
напрямки мистецтва	art directions	• art movements and styles
авторські права	author's rights	• copyright
пам'ятки культури	monuments of culture	• objects of cultural heritage
пам'ятки мистецтва національного значення	historical monuments of national significance	• national heritage
макет (зменшена копія) макет (дизайн сторінки)	maquette	• scale model (рідше maquette) • layout
серійне виробництво	serial production	• mass production
авторська робота	author's work	• copyrighted work
у сфері культури і мистецтва	in the sphere of culture and art	• in culture and art
народні художні промисли	people's artistic crafts	• folk crafts
колірне вирішення	colour solution/decision	• use of colour; • colour choice
розбілений колір	whitened colour	• tinted colour
фактура	facture	• texture
штрих	stroke	• hatch
шрифт (комп'ютерний)	type	• font
тон (колір) тон (градація за світлотою)	tone	• hue • tone, value
зворотна перспектива	return perspective	• reverse perspective
сферична перспектива	spherical perspective	• curvilinear perspective
повітряна перспектива	air perspective	• aerial perspective
має деякі особливості іконографії	has some peculiarities of iconography	• its iconography has some distinguishing features

кладу мистецтвознавчих термінів. Встановлено, що для досягнення найбільш адекватного перекладу необхідно відходити від калькування та використовувати терміни-еквіваленти, наведені у *таблицях 1–5*.

Як бачимо, лексичних помилок можуть припускатися навіть професійні перекладачі, що трапляється, насамперед, через необізнаність у мистецтві та недостатнє розуміння змісту тексту, котрий перекладається. Тому на даний час дуже важливим є вміння фахівця мистецького

профілю самостійно перекласти власну наукову працю.

Перспективи використання результатів дослідження. Результати дослідження можуть бути використані у навчальному процесі як необхідний додаток для викладання основ перекладу в мистецькому навчальному закладі. Перспективами дослідження є розробка методичних рекомендацій для студентів творчих та мистецтвознавчих факультетів, а також для підвищення кваліфікації викладачів мистецьких закладів.

Цитовані праці

Башманівський, Олексій та ін. «Особливості перекладу анотацій наукових статей за допомогою вільнопоширюваних програмних продуктів». *Інформаційні технології і засоби навчання*. № 1

- Т. 69 (2019): 198–210. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Веб. 31 Жов. 2020. <http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2019_69_1_19>
- Войтко, Оксана. «До питання про переклад анотації до наукової статті з української мови на англійську» *Український педагогічний журнал*. № 2. (2015): 174–189. Друк.
- Волков, Николай. *Композиция в живописи*. Москва: Искусство, 1977. Печать.
- Карабан, В'ячеслав. *Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми*. Вінниця: Нова книга, 2004. Друк.
- Комиссаров, Вилен. *Слово о переводе*. Москва: Международные отношения, 1973. Печать.
- Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури. *Українська академія мистецтва. Дослідницькі та науково-методичні праці*. № 24. Київ, 2015. Друк.
- Онуфрієнко, Галина. *Науковий стиль української мови. Навч. посібник*. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. Друк.
- Рецкер, Яков. *Теория перевода и переводческая практика*. Москва: Р. Валент, 2010. Печать.
- Словник іншомовних слів*. Уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. Київ, 2000. Друк.
- Частник, Олександр, Станіслав Частник. *Англомовні елементи наукової праці: назва, анотація, резюме: A Practical Guide to Writing Research Paper Titles, Abstracts, Summaries : навч. посіб.* Харк. держ. акад. культури. Харків: ХДАК, 2016. Друк.
- Ragans, Rosalind, Ph.D. *Art Talk*. Glencoe/McGraw-Hill, Woodland Hills. 2005. Print.

References

- Bashmanivskiy, Oleksij ta in. «Osoblyvosti perekladu anotacij naukovykh statej za dopomoghoju viljno-poshytjuvanykh prohramnykh produktiv». *Informacijni tekhnologhiji i zasoby navchannja*. #1 Т. 69 (2019): 198–210. Nacionaljna biblioteka Ukrajinu imeni V. I. Vernadsjkogho. Veb. 31 Zhov. 2020. <http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2019_69_1_19>
- Vojtko, Oksana. «Do pytannja pro pereklad anotaciji do naukovoji statti z ukrajinsjkoji movy na anghlijsjku» *Ukrajinsjkyj pedagoghichnyj zhurnal*. #2. (2015): 174–189. Druk.
- Volkov, Nikolay. *Kompozitsiya v zhivopisi*. Moskva: Iskusstvo, 1977. Pechat.
- Karaban, V'jacheslav. *Pereklad anghlijsjkoji naukovoji i tekhnichnoji literatury. Ghramatychni trudnoshhi, leksychni, terminologhichni ta zhanrovo-stylistychni problemy*. Vinnycja: Nova knygha, 2004. Druk.
- Komissarov, Vilen. *Slovo o perevode*. Moskva: Mezhdunarodnye otnosheniya, 1973. Pechat.
- Natsionalna akademiia obrazotvorchoho mystetstva i arkhitektury. *Ukrainska akademiia mystetstva. Doslidnytski ta nauково-metodychni pratsi*. № 24. Kyiv, 2015. Druk.
- Onufrijenko, Ghalyna. *Naukovyj stylj ukrajinsjkoji movy. Navch. posibnyk*. Kyjiv: Centr navchaljnoji literatury, 2006. Druk.
- Retsker, Yakov. *Teoriya perevoda i perevodcheskaya praktika*. Moskva: R. Valent, 2010. Pechat.
- Slovyk inshomovnykh sliv*. Uklad.: S. M. Morozov, L. M. Shkaraputa. Kyjiv, 2000. Druk.
- Chastnyk, Oleksandr, Stanislav Chastnyk. *Anghlomovni elementy naukovoji praci: nazva, anotacija, rezjume: A Practical Guide to Writing Research Paper Titles, Abstracts, Summaries : navch. posib. Khark. derzh. akad. kultury*. Kharkiv: KhDAK, 2016. Druk.
- Ragans, Rosalind, Ph.D. *Art Talk*. Glencoe/McGraw-Hill, Woodland Hills. 2005. Print.

Подано до редакції 17.11.2020

Рецензенти:

Зайченко Н.Ф. — кандидат філологічних наук, професор;

Семигінівська Т. Г. — кандидат педагогічних наук, доцент.